

Ks. Tomasz Tarasiuk

WPLYW SANKTUARIÓW I PIELGRZYMEK NA RELIGIJNOŚĆ POLAKÓW PO II SOBORZE WATYKAŃSKIM

Na przestrzeni ostatnich lat zauważa się w Polsce głębokie zmiany społeczne, polityczne i kulturowe. Zachodzące procesy mają wpływ na kształtowanie religijności Polaków, której przejawem są m.in. pielgrzymki do sanktuariów. Celem niniejszego artykułu jest wskazanie związku pomiędzy tymi zjawiskami oraz ukazanie ich znaczenia w kształtowaniu religijności w Polsce po II Soborze Watykańskim. Autor podejmie także próbę odpowiedzi na pytanie o przyszłość pielgrzymowania do polskich sanktuariów, a także wskazanie zadań, które stoją przed osobami odpowiedzialnymi za kształtowanie świadomości religijnej w tych ośrodkach.

W swoich rozważaniach autor będzie posługiwał się trzema terminami: *sanktuarium*, *pielgrzymka* i *religijność*. Kodeks Prawa Kanonicznego stwierdza, że *przez sanktuarium rozumie się kościół lub inne miejsce święte, do którego – za aprobatą ordynariusza miejscowego – pielgrzymują liczni wierni, z powodu szczególnej pobożności*¹. Biorąc pod uwagę Objawienie chrześcijańskie należy stwierdzić, że *najwyższym i jedynym sanktuarium jest Chrystus zmartwychwstały, wokół którego jednoczy się i zbiera społeczność uczniów stanowiąca także nowy dom Pana*². Z kolei *sanktuarium*, rozumiane ściśle w aspekcie teologicznym, jest *znakiem*

¹ KPK, kan. 1230.

² Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania* (21.09.2001), 262 (dalej DPLL).

czynnej i zbawczej obecności Pana w historii oraz miejscem odpoczynku, w którym lud Boży pielgrzymujący po drogach świata ku miastu przyszłości, nabiera sił na dalszą drogę³ Poprzez termin *pielgrzymka*⁴ autor rozumie indywidualną lub grupową wędrówkę do *miejsca uświęconego przez daną tradycję religijną*⁵ Pod pojęciem tym mieści się także *indywidualna lub zbiorowa podróż o charakterze religijnym do miejsca uznawanego za święte, słynącego z łask Bożych, uświęconego przez objawienie się bóstwa lub świętego, dla osiągnięcia celów religijnych i moralnych*⁶. Pisząc z kolei o *religijności*, autor ma na myśli *zinternalizowany aspekt religii (...), cnotę polegającą na okazywaniu Bogu należnej mu czci poprzez akty religijne, kult i określony etos*⁷

Rozważania stanowiące przedmiot niniejszego artykułu zostaną przedstawione w czterech punktach. Najpierw zostanie zaprezentowana historia pielgrzymek i geneza sanktuariów w Polsce po II Soborze Watykańskim, aby później, odwołując się do Magisterium Kościoła, wskazać na relacje między nimi zachodzące. Następnie autor przedstawi rolę, jaką odgrywa pielgrzymowanie w odniesieniu do aktywności duszpasterskiej, mającej wpływ na kształtowanie religijności Polaków.

1. Historia pielgrzymek i powstawania sanktuariów w Polsce po II Soborze Watykańskim

Celem rozważań jest ukazanie rozwoju sanktuariów i pielgrzymowania w Polsce po Soborze Watykańskim II, co pozwoli ukazać obraz pątnictwa w szerszym kontekście, a także ich wpływ, zarówno pośredni, jak i bezpośredni, na kształtowanie religijności polskich katolików.

³ Tamże.

⁴ Szerzej o pojęciu i definicji pielgrzymki oraz znaczeniu słowa pielgrzym pisze E. ROBEK, *Pielgrzymka do ojczyzny Jezusa śladami Trójjedynego Boga*, Warszawa 2003, s. 16–17.

⁵ J. BANIAK, *Pielgrzymka*, [w:] *Encyklopedia PWN, Religia*, v. 1.0, CD-ROM.

⁶ B. MILEWSKI, *Religijność*, [w:] tamże.

⁷ Tamże.

1.1. Historia pątnictwa polskiego od II Soboru Watykańskiego do czasów współczesnych

Ruch pielgrzymkowy do sanktuariów polskich, po 1945 roku, charakteryzował się różnym nasileniem. Okres powojenny cechuje intensyfikacja pątnictwa, następnie *wyraźny regres w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, do żywiołowego rozwoju mniej więcej od połowy lat siedemdziesiątych*⁸.

Za regres ruchu pielgrzymkowego w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku była odpowiedzialna *antypolska, antyreligijna i antykościelna polityka władz komunistycznych*⁹. Służby Bezpieczeństwa, poprzez różne działania, starały się utrudnić organizacje tych form kultu. Zakres ich ingerencji był tak szeroki, że dążono do uniemożliwienia dotarcia do sanktuariów nawet pątnikom indywidualnym. Taka sytuacja trwała do 1956 roku, kiedy władza komunistyczna zniosła wiele restrykcji, umożliwiając przy tym większą swobodę rozwoju pątnictwa polskiego¹⁰. Lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte to czas, kiedy społeczeństwo *zwróciło się zdecydowanie w stronę wiary i Kościoła [poszukując] nie tylko tradycji, lecz także wartości absolutnych zapewniających utrzymanie tożsamości i obszaru duchowej wolności*¹¹. Jednakże władze PRL poprzez wydawane dyrektywy i zakazy wciąż blokowały ruch pielgrzymi¹².

Rozwój „rekolekcji w drodze” w latach siedemdziesiątych XX wieku wiązał się z odwilżą polityczną. Elementem charakteryzującym pielgrzymki lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku było również to, że w związku z zastałą sytuacją polityczną, pątnicy kierowali się nie tylko intencjami duchowymi, ale również motywami

⁸ A. JACKOWSKI, *Rozwój Pielgrzymek w Polsce*, [w:] *Przestrzeń i sacrum*, red. A. JACKOWSKI, A. WITKOWSKA, Z. JABŁOŃSKI, I. SOLJAN, E. BILSKA, Kraków 1995, s. 37.

⁹ A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki – pątnictwo w Polsce po 1945 roku*, [w:] *Kościół i religijność Polaków 1945–1999*, red. W. ZDANIEWICZ, T. ZEMBRZUSKI, Warszawa 2000, s. 320.

¹⁰ Por. tamże.

¹¹ Tamże.

¹² Por. A. JACKOWSKI, *Rozwój Pielgrzymek w Polsce...*, dz. cyt., s. 41.

narodowo-patriotycznymi¹³. Polacy wyruszyli na pielgrzymi szlak demonstrując sprzeciw wobec ówczesnej sytuacji politycznej. Wędrowki te stały się *czynem patriotycznym, znakiem oporu; masowy udział w kultach pątniczych z zewnętrznymi oznakami wystawności, folklorem i obrzędowością był swoistym powrotem do potrydenckiej idei propagandy wiary i jej poszerzania, a nie pogłębiania poprzez religijność masową*¹⁴. Taka formuła pątnictwa przetrwała do 1990 roku.

Jednym z charakterystycznych elementów omawianego okresu, które w znaczący sposób miały wpływ na charakter ruchu pątniczego, były koronacje wizerunków Matki Boskiej. W latach 1962–1992¹⁵ odnotowano około 100 takich uroczystości¹⁶, co jest uznawane za *fenomen jedyny w świecie*. Należy dodać, że inspirację dla tak dużej liczby koronacji miały obchody Milenium Chrztu Polski (1966 r.). W latach 1965–1967 odbyło się aż 20. uroczystości związanych z ukoronowaniem obrazów Maryi¹⁷. Koronacje, w których uczestniczył Prymas Polski, wielu biskupów i licznie zgromadzeni wierni *były nie tylko obrzędem religijnym, [ale] służyły jako forum do głoszenia nauki społecznej Kościoła, były miejscem potwierdzania solidarności społecznej i tożsamości narodowej poprzez symbole wiary*¹⁸.

Ponadto podejmowaniu trudu pątniczego sprzyjały między innymi takie wydarzenia, jak sześćsetlecie klasztoru na Jasnej Górze¹⁹ w 1983 roku, czy też pojawienie się w Kościele duszpasterstw specjalnych, które swoim zasięgiem obejmowały wszystkie zawody i stany²⁰. Ważne wydarzenia, jakimi były wybór kardynała Karola Wojtyły na papieża, jego 27-letni

¹³ Por. tamże, s. 42.

¹⁴ A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 320.

¹⁵ W latach 1962–1989 ukoronowano 87 wizerunków, [w:] tamże, s. 320.

¹⁶ Zob. A. WITKOWSKA, *Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich w latach 1717–1992*, [w:] red. A. JACKOWSKI, A. WITKOWSKA, Z. JABŁOŃSKI, I. SOŁJAN, E. BILSKA, *Przestrzeń i sacrum*, Kraków 1995, s. 87–103.

¹⁷ Por. A. JACKOWSKI, *Rozwój Pielgrzymek w Polsce...*, dz. cyt., s. 41.

¹⁸ A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 320.

¹⁹ Sześćsetlecie klasztoru jasnogórskiego było także impulsem do zapoczątkowania niektórych pielgrzymek pieszych do Częstochowy.

²⁰ Por. A. JACKOWSKI, *Rozwój Pielgrzymek w Polsce...*, dz. cyt., s. 43.

pontyfikat oraz pielgrzymki apostolskie do Polski, nie pozostały bez wpływu na kształt państwa polskiego. Właśnie w tym okresie nastąpiło ożywienie ruchu pielgrzymkowego²¹.

Lata osiemdziesiąte XX wieku cechowała zmiana charakteru ruchu pielgrzymkowego z *regionalnego na ogólnokrajowy, z folklorystycznego na ogólnokościelny, z akcentem na poszukiwanie głębszych przeżyć religijnych*²².

1.2. Sanktuaria polskie powstałe po II Soborze Watykańskim

Począwszy od lat pięćdziesiątych XX wieku pojawiło się w Polsce kilka znaczących sanktuariów. Należy zaznaczyć że *cała (...) historia pielgrzymującego Kościoła może znaleźć odbicie w licznych sanktuariach*²³.

Pierwszy ośrodek, o którym należy wspomnieć to Niepokalanów. Miejsce to jest związane z historią życia męczennika świętego Maksymiliana Marii Kolbego. Wzmożenie ruchu pielgrzymkowego i powolny wzrost rangi tego ośrodka obserwuje się od 1957 roku²⁴. Wpływ na atrakcyjność tego miejsca miała beatyfikacja (1971 r.) i kanonizacja (1982 r.) ojca Maksymiliana.

Kolejne ośrodki kultu znajdują się w Warszawie i są związane z grobami księdza Jerzego Popiełuszki oraz Prymasa Tysiąclecia – Stefana kardynała Wyszyńskiego²⁵.

Znaczącym ośrodkiem kultu jest sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Krakowie – Łagiewnikach²⁶. Dynamiczny rozwój tego ośrodka wiąże się z popularyzowaniem kultu Miłosierdzia Bożego, na co znaczący wpływ miała beatyfikacja (18.04.1993 r.) i kanonizacji (30.04.2000 r.) siostry Faustyny oraz pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Łagiewnik

²¹ Por. tamże, s. 42.

²² J. MARIANSKI, *Religijność w procesie przemian. Szkice socjologiczne*, Warszawa 1991, s. 283.

²³ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Sanktuarium. Pamięć, obecność i prorocтво Boga żywego* (08.05.1999), 1, (dalej SPOP).

²⁴ Por. A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe...*, dz. cyt. s. 47.

²⁵ Por. A. JACKOWSKI, *Rozwój Pielgrzymek w Polsce...*, dz. cyt., s. 40.

²⁶ Por. A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe...*, dz. cyt., s. 48.

(1997; 2002 r.). Wydarzenia te nie pozostały bez wpływu na rozbudowę sanktuarium, w tym wzniesienie bazyliki, którą w sierpniu 2002 r. konsekrował Jan Paweł II. W tym sanktuarium papież zawierzył cały świat Miłosierdziu Bożemu²⁷

W okresie minionych czterdziestu lat pojawiły się także nowe kalwarie: w Licheniu (1976 r.), Ujściu nad Notecią (1972 r.), Krasnobrodzie (1980 r.)²⁸. Obok istniejących ośrodków kultu przewidywany jest także nowy cel pielgrzymek: grób ks. Ignacego Jana Skorupki²⁹ w Ossowie, w którego okolicach miała miejsce Bitwą Warszawską, zwaną też „cudem nad Wisłą” Powstało także wiele sanktuariów, które zostały erygowane *przez ordynariuszy dla zintensyfikowania pobożności i poszerzania kultu, mając w perspektywie przyszłe dobra duchowe*³⁰. Do ich powstania nie przyczyniły się żadne nadzwyczajne, czy też cudowne wydarzenia.

Podsumowując, można powiedzieć, że *nowe kultury, związane z osobami beatyfikowanymi, kanonizowanymi i kandydatami na ołtarze, spowodowały powstanie nowego rodzaju dewocji i pojawienie się nowych szlaków i przestrzeni pielgrzymkowych*³¹. Dlatego też *ich nośność wykazuje współczesne zapotrzebowanie na idee propagowane w tych sanktuariach, którym patronują męczennicy za wiarę bądź głosiciele Bożego Miłosierdzia*³².

2. Relacje pomiędzy pielgrzymkami a sanktuariami w nauczaniu Kościoła

W niniejszym paragrafie, w oparciu o Magisterium Kościoła, zostanie ukazany nierozzerwalny związek istniejący pomiędzy pielgrzymką i sanktuarium.

²⁷ Por. *Sanktuarium Miłosierdzia Bożego*, <http://www.milosierdzie.pl/frames.php?jaz=pl> (dostęp: 20.09.2013).

²⁸ Por. A. JACKOWSKI, *Rozwój Pielgrzymek w Polsce...*, dz. cyt., s. 41.

²⁹ Por. tamże, s. 40.

³⁰ A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 321.

³¹ Tamże.

³² Tamże.

Kodeks Prawa Kanonicznego, definiując pojęcie sanktuarium³³, ukazuje ścisłą zależność tego świętego miejsca z aktem kultu, jakim jest pielgrzymowanie. Kodeks podkreśla także, że nad tym, aby obustronne relacje były zdrowe i prawowierne, nieustannie czuwa Kościół w osobie biskupa.

Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii wydane w 2001 r. przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w VIII rozdziale podejmuje temat sanktuariów i pielgrzymek. Wspomniany rozdział składa się z dwóch części. Pierwsza z nich opisuje zagadnienie pielgrzymowania, druga zaś podejmuje tematykę sanktuariów. Pomimo redakcyjnego rozdzielania tych dwóch rzeczywistości religijnych, dyrektorium już na wstępie zaznacza, że *pielgrzymowanie pozostaje w ścisłym związku z sanktuarium jako bardzo rozpowszechniony i charakterystyczny wyraz pobożności ludowej*³⁴. W innym zaś miejscu dokument stanowi, że *pielgrzymka, powszechna forma religijności, jest typowym wyrazem religijności ludowej, ściśle związanej z sanktuarium, którego istnienie stanowi element konieczny. Pielgrzym potrzebuje sanktuarium, a sanktuarium potrzebuje pielgrzyma*³⁵.

Trzeba jednak zaznaczyć, że sanktuarium – w sensie miejsca – nie może być jedynym i ostatecznym celem pielgrzymki³⁶, gdyż *nie jest czymś ostatecznym i jedynym w kulcie Pana*³⁷. Ostatecznym celem, do którego dąży pielgrzym jest Chrystus zmartwychwstały, będący jedynym i najwyższym sanktuarium³⁸. *Pielgrzymka jest wyjściem samego siebie ku Chrystusowi*³⁹. To właśnie *Chrystus przygotował (...) miejsce, a właściwie to On sam jest «miejscem»*⁴⁰. Nie można rozdzielić tych dwóch rzeczywistości. Papież

³³ Przez sanktuarium rozumie się kościół lub inne miejsce święte, do którego za aprobatą ordynariusza miejscowego - pielgrzymują liczni wierni, z powodu szczególnej pobożności. Zob. KPK 1230.

³⁴ DPLL 261.

³⁵ DPLL 279.

³⁶ Por. SPOP 15.

³⁷ DPLL 265.

³⁸ Por. DPLL 262.

³⁹ JAN PAWEŁ II, *Pielgrzymowanie w wierze*. Homilia podczas Mszy Świętej na rozpoczęcie XVI pieszej pielgrzymki młodzieży do Loreto (Macerata 19.06.1993), „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 14(1993) 10, 6, s. 58.

⁴⁰ Tamże.

Paweł VI w adhortacji *Gaudete in Domino* (1975 r.) napisał, że żadne święte miasto nie jest kresem zarówno pielgrzymki w życiu duchowym, jak i w życiu doczesnym. Papież podkreśla fakt, że *ostateczny cel pielgrzymki znajduje się poza ziemią, we wnętrzu tajemnicy Boga, która jest nam jeszcze zakryta: idziemy bowiem w wierze, a nie w jasnym widoku rzeczy, i jeszcze nie okazało się, czym będziemy*⁴¹. Sanktuarium ma być miejscem, w którym pielgrzym, po przebytej drodze, powinien doświadczyć osobistego bądź też wspólnotowego spotkania z Jezusem Chrystusem⁴².

Pomimo tego, iż sanktuarium nie może być traktowane jako jedyne i ostateczny cel pielgrzymki, to sama droga, bez odniesienia do jakiegoś konkretnego miejsca, traci swój sens⁴³, bowiem w takiej sytuacji zostają zniekształcone podstawowe wymiary pielgrzymki. Droga do sanktuarium to obraz drogi do konkretnego celu. W takim sensie zadaniem sanktuarium jest to, aby było miejscem, w którym odwzorowują się w jakiś szczególny sposób wszystkie cele oraz wymiary pielgrzymowania, zarówno bosko-ludzkie, jak i duchowe⁴⁴. Więcej – *pobyt w sanktuarium winien (...) stanowić punkt kulminacyjny pielgrzymki i czas nawrócenia, ukoronowany skorzystaniem z sakramentu pokuty; czas szczególnych form modlitwy, jak dziękczynienie, błaganie, prośba o wstawiennictwo*⁴⁵, natomiast *celebracja Eucharystii powinna być punktem szczytowym*⁴⁶. Innymi słowy *na nic zdałoby się żyć «czasem świątyni», gdyby to nie skłaniało nas do życia «czasem drogi», «czasem misji», i «czasem służby»*⁴⁷.

⁴¹ PAWEŁ VI, *Gaudete in Domino*. Adhortacja apostolska do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego świata o radości chrześcijańskiej, (9.05.1975) 7.

⁴² POT. JAN PAWEŁ II, *Chrystus kresem wszelkiej wędrówki*. Spotkanie z uczestnikami I Światowego Kongresu Duszpasterstwa Sanktuariów i Pielgrzymów, „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 13(1992) 7, 7, s. 36.

⁴³ Zob. K. ROMANIUK, *Boże i człowiecze pielgrzymowanie*, „Gość Niedzielny” 76(1999) 33, s. 8.

⁴⁴ Zob. DPLL 286.

⁴⁵ DPLL 287.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ SPOP 8.

Sanktuarium dla pielgrzymujących jest *miejszem odpoczynku, w którym lud Boży pielgrzymujący po drogach tego świata ku miastu przysłemu, nabiera sił na dalszą drogę*⁴⁸. Sanktuaria są dla pielgrzymów *niczym kamienie milowe wskazujące drogę dzieciom Bożym wędrującym po ziemi*⁴⁹.

Relacją między sanktuariami a pielgrzymkami przejawia się również w tym, że określone sanktuarium staje się miejscem spotkania wielu grup pątników z różnych miejsc i kościołów diecezjalnych. W tym uwidacznia się eklezjalny wymiar jedności i braterstwa⁵⁰ oraz wzajemnego ubogacenia wiernych⁵¹. Sanktuaria, mające u swoich podstaw miłość Chrystusa, są miejscem wyrażania miłości wobec pielgrzymów przybywających do owego miejsca⁵².

Pomiędzy sanktuarium i pielgrzymką można znaleźć wiele elementów wspólnych, nadających im swoistą tożsamość, jak choćby to, że *sanktuarium jest miejscem modlitwy, tak jak pielgrzymka jest drogą modlitwy*⁵³.

Sanktuaria i pielgrzymki przenikają się także w swojej symbolice, albowiem *jeśli ziemskie sanktuaria symbolizują niebieskie Jeruzalem, to pielgrzymka jest obrazem naszego ludzkiego życia*⁵⁴. Pielgrzymka w połączeniu z miejscem świętym staje się znakiem i przypomnieniem, że *«nie mamy tutaj trwałego miasta»* i że *już teraz jesteśmy w nadziei mieszkańcami przyszłego Królestwa*⁵⁵.

Nauczanie Kościoła, dotyczące relacji istniejących pomiędzy pielgrzymkami a sanktuariami, dowodzi ich nierozzerwalnej współzależności.

⁴⁸ DPLL 262.

⁴⁹ JAN PAWEŁ II, *Drogami ludowej pobożności w pielgrzymce przez wiarę*, homilia podczas Mszy Świętej w Corrientes, (9.04.1987), „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 91(1987) 6, 6, s. 21.

⁵⁰ Zob. SPOP 12.

⁵¹ Por. DPLL 268.

⁵² Por. DPLL 275.

⁵³ Por. DPLL 287.

⁵⁴ JAN PAWEŁ II, *Chrystus kresem wszelkiej wędrówki...*, dz. cyt., s. 35.

⁵⁵ Tamże.

3. Obraz współczesnych pielgrzymek oraz miejsc świętych w Polsce

W niniejszym paragrafie zaprezentowany zostanie ogólny obraz polskiego pątnictwa. Na obraz ten składają się najważniejszych miejsc pielgrzymkowych w Polsce, statystyki polskiego pątnictwa i próba odpowiedzi na pytanie o jego przyszłość.

a. Najważniejsze miejsca pielgrzymkowe w Polsce

Istotny wpływ na rozwój religijności Polaków mają wielkie sanktuaria, będące miejscami znacznych zgromadzeń wiernych⁵⁶. Przez szereg kult nadają one kształt i kierunek religijności danej społeczności wiernych. W Polsce istnieje kilka najważniejszych ośrodków kultu religijnego.

Jasna Góra w Częstochowie⁵⁷ jest największym i najważniejszym sanktuarium w Polsce. Przed cudowny obraz Matki Boskiej Częstochowskiej przybywa rocznie około 4 do 5 milionów pielgrzymów⁵⁸. Przybywają oni nie tylko różnymi środkami transportu, ale także idąc wiele dni na piechotę, co może być współcześnie postrzegane jako ewenement. Najdłuższe trasy pielgrzymkowe liczą 500–600 kilometrów. Blisko 80% parafii katolickich w Polsce organizuje pielgrzymki do tego świętego miejsca⁵⁹

Kolejnym znaczącym ośrodkiem pielgrzymkowym w Polsce jest sanktuarium w **Licheniu**⁶⁰. Jest ono często nazywane drugą Częstochową, czy też Częstochową północy. Przed obraz Matki Boskiej Bolesnej Królowej Polski, a także do znajdującej się tam Kalwarii, zbudowanej w 1976 r., przybywa rocznie około 2 milionów osób. Przez około 100 lat od dnia objawień

⁵⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *List z okazji siedemsetlecia Sanktuarium Świętego Domu w Loreto* (15.08.1993), [w:] red. P. SŁABEK, *Nauczanie Kościoła Katolickiego*, v. 1.1, Kraków 2003, 7, CD-ROM.

⁵⁷ Zob. *Jasna Góra*, <http://www.jasnagora.pl> (witryna z dn. 20.09.2013).

⁵⁸ Z tego około 400 tysięcy osób stanowią obcokrajowcy.

⁵⁹ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 321; Por. A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe...*, dz. cyt., s. 52.

⁶⁰ Zob. *Licheń*, <http://www.lichen.pl> (witryna z dn.: 20.09.2013).

maryjnych, które miały miejsce w 1813 r., nic nie wskazywało na to, że to miejsce będzie miało tak duże znaczenie oraz że się tak rozbuduje i rozwinie⁶¹. W latach 1994–2004 wybudowano bazylikę Matki Bożej Licheńskiej, która jest największą świątynią w Polsce i jedną z największych na świecie⁶². W Licheniu dominuje kult Męki Pańskiej oraz Maryi, której *tytuł i wymowa wizerunku [odpowiada] tragicznym dziejom państwa i martyrologii narodu*⁶³.

Ważne miejsce pielgrzymkowe w Polsce znajduje się w **Krakowie – Łagiewnikach**⁶⁴. Chociaż już od XV wieku w Krakowie pojawiły się pierwsze sanktuaria maryjne i Świętych Pańskich, jednak największego znaczenia nabrał kult Miłosierdzia Bożego w Łagiewnikach. Do sanktuarium w Krakowie – Łagiewnikach przybywa rocznie około 1,5 miliona⁶⁵ osób⁶⁶. W 2005 roku do sanktuarium pielgrzymowały niemal 2 miliony osób z 90 krajów świata⁶⁷

Znaczącym ośrodkiem religijnym w Polsce jest także **Kalwaria Zebrzydowska**⁶⁸, niejednokrotnie zwana Polską Jerozolimą, czy też Częstochową Małopolski. Zaledwie kilka lat po jej powstaniu w 1602 roku stała się ona sanktuarium o znaczeniu nie tylko krajowym, ale także i międzynarodowym. Przybywa do niej w ciągu roku około miliona osób⁶⁹. Miejsce to łączy kult Męki Pańskiej oraz kult maryjny. Czczony jest tam cudowny obraz Matki Boskiej Kalwaryjskiej, koronowany w 1887 roku⁷⁰.

⁶¹ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 322; Por. A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe...*, dz. cyt., s. 55–56.

⁶² Por. *Licheń*, <http://www.lichen.pl> (witryna z dn.: 20.09.2013).

⁶³ A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 322.

⁶⁴ Zob. *Boże Miłosierdzie*, <http://www.milosierdzie.pl> (dostęp: 20.09.2013).

⁶⁵ Z tego około 20% stanowią pątnicy z zagranicy.

⁶⁶ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 322.

⁶⁷ Katolicka Agencja Informacyjna, *Pielgrzymi z całego świata w Łagiewnikach*, <http://ekai.pl/kultura/?MID=11108> (witryna z dn.: 20.09.2013).

⁶⁸ Zob. *Kalwaria Zebrzydowska*, <http://www.kalwaria.ofm.pl>, (witryna z dn. 20.09.2006?).

⁶⁹ Z tego około 50 tysięcy osób stanowią obcokrajowcy.

⁷⁰ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 322; Por. A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe w Polsce*, dz. cyt., s. 54.

Znaczące miejsce na mapie polskiego pielgrzymowania zajmuje także **Niepokalanów**⁷¹, do którego przybywa rocznie około 600–800 tysięcy osób⁷². Sanktuarium łączy kult męczennika ojca Maksymiliana Kolbe z kultem Maryi Niepokalanej⁷³.

Nie bez znaczenia dla ruchu pielgrzymkowego jest także stolica Polski – **Warszawa**. Na jej terenie istnieje kilka sanktuariów o znaczeniu lokalnym. Miasto to stało się centrum pielgrzymkowym ze względu na grób ks. Jerzego Popiełuszki oraz Prymasa Tysiąclecia Stefana Wyszyńskiego. Do Warszawy przybywa w ciągu roku około 500–600 tysięcy⁷⁴ pielgrzymów⁷⁵

Kolejnym ważnym ośrodkiem pielgrzymkowym w Polsce jest **Góra św. Anny**⁷⁶ Łączy ona kult świętej Anny, Maryi oraz Męki Pańskiej. Rozwój tego sanktuarium nastąpił w latach 80 i 90-tych XX wieku. Do tego ośrodka rocznie przybywa około 400 tysięcy osób⁷⁷

Gniezno z relikwiami św. Wojciecha⁷⁸ jest szczególnym ośrodkiem kultu głównego patrona Polski. Ten ośrodek odwiedza rocznie około 200 tysięcy osób⁷⁹. Nie bez znaczenia jest fakt, że *nabożeństwo i kult świętego Wojciecha uległ ostatnio nasileniu z uwagi na jubileusz tysiąclecia jego śmierci oraz przyznany mu patronat nad jednoczącą się Europą*⁸⁰.

Kolejnym miejsce na mapie pielgrzymowania polskiego zajmują **Piekary Śląskie**⁸¹, gdzie znajduje się sanktuarium o znaczeniu krajowym.

⁷¹ Zob. *Niepokalanów*, <http://www.niepokalanow.pl> (witryna z dn. 20.09.2013).

⁷² Z tego około 2% stanowią pątnicy z zagranicy.

⁷³ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 322.

⁷⁴ Z tego około 4% stanowią pątnicy z zagranicy.

⁷⁵ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 322; Zob. A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe...*, dz. cyt., s. 54–55.

⁷⁶ Zob. *Góra Świętej Anny*, <http://www.swanna.pl> (witryna z dn. 20.09.2013).

⁷⁷ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 322.

⁷⁸ Zob. *Katedra w Gnieźnie pw. Wniebowzięcia NMP*, <http://www.archidiecezja.pl/php/index.php?s=71&l=pl>, (witryna z dn. 20.09.2013).

⁷⁹ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 322–323.

⁸⁰ Tamże, s. 323.

⁸¹ Zob. *Piekary Śląskie*, <http://www.piekary.bazylika.katowice.opoka.org.pl> (witryna z dn.20.09.2013).

Do czczonej tam Matki Boskiej Piekarskiej – patronki pracy i sprawiedliwości społecznej – przybywają w szczególności pielgrzymki robotnicze. Znaczącym wydarzeniem jest odbywająca się tam w ostatnią niedzielę maja pielgrzymka mężczyzn, która gromadzi około 250 tysięcy osób.

Polscy pątnicy pielgrzymują także do rozsianych w całej Polsce 25 sanktuariów o zasięgu ponadregionalnym (Borek Wielkopolski, Święta Lipka, Gostyń, Kalwaria Paławska, Leśna Podlaska, Ludźmierz, Swarzewo, Tuchów, Wambierzyce). Przeciętnie, w ciągu roku, pielgrzymuje do tych ośrodków około 200 tysięcy osób a szlaki prowadzące do tych miejsc świętych nie przekraczają 100 kilometrów⁸².

Należy też wspomnieć o 200 ośrodkach regionalnych i diecezjalnych oraz 450 lokalnych i parafialnych. Do sanktuariów regionalnych i diecezjalnych pielgrzymuje średnio około 50 tysięcy osób rocznie. Pielgrzymki przybywające *do tych świętych miejsc pod względem kulturowym i społecznym mają charakter typowo regionalny ze względu na sposób ich organizowania i prowadzenia, elementy folkloru oraz reprezentatywność wartości regionalnych*⁸³. Miejsca te stanowią ważny element o wymiarze społeczno-regionalnym, integrującym społeczeństwo lokalne. Pielgrzymki lokalne i parafialne nie przejawiają tendencji rozwojowych, co związane jest z dominującym pątnictwem dalekim. Do ośrodków lokalnych i parafialnych przybywa ludność miejscowa, która – najczęściej procesyjnie – podąża do czczonego wizerunku w święta patronalne⁸⁴.

b. Statystyka polskiego pątnictwa

W Polsce znajduje się około 500 sanktuariów pielgrzymkowych⁸⁵. Większość z nich, bo 430, stanowią sanktuaria maryjne, co stanowi 86% wszystkich polskich sanktuariów⁸⁶.

⁸² Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 323.

⁸³ Tamże, s. 323–324.

⁸⁴ Por. tamże, s. 324.

⁸⁵ Ośrodki należące do Kościoła katolickiego stanowią blisko 98% wszystkich ośrodków pątniczych naszego kraju.

⁸⁶ Por. A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe...*, dz. cyt., s. 47.

Jeżeli chodzi o liczbę pielgrzymów w Polsce, to w latach 70-tych XX wieku udział Polaków w pielgrzymkach wynosił 12,5% ludności w skali całego kraju. Natomiast w latach 80-tych stanowił ponad 15% badanych w skali całego kraju. Wynika z tego, że w przeciągu dziesięciu lat nastąpił wzrost ruchu pielgrzymkowego o około 2,5%⁸⁷. Rocznik statystyczny z 1991 r. podaje, że *rocznie w Polsce pielgrzymuje około 7 milionów osób, co statystycznie oznacza, że na każdy [z 500 polskich znaczących ośrodków pielgrzymkowych]⁸⁸ przypada średnio około 250 tys. osób⁸⁹*

Lata 90-te XX wieku to okres, kiedy na pielgrzymi szlak wyruszyło około 5–7 milionów osób, co stanowiło ponad 15% ludności Polski⁹⁰. Można mówić o fenomenie aktywności pielgrzymowania polskiego. Polscy pielgrzymi stanowią około 20% wszystkich osób pielgrzymujących w Europie i około 5% pielgrzymujących chrześcijan na całym świecie⁹¹. Obecnie ruch pielgrzymkowy w Polsce nadal oscyluje w granicach od 5 do 7 milionów osób rocznie. Jednak *nie ma kompletnych danych globalnych, co do ilości pielgrzymów⁹², a obecne dane są przybliżone i z pewnością nie obejmują wielu lokalnych pielgrzymek⁹³.*

Patrząc na przekrój wiekowy pątników, można zauważyć, że w ostatnich dziesięcioleciach nastąpiła istotna zmianę w tym zakresie. W latach 50-tych XX wieku wśród pielgrzymów dominowali ludzie po 45 roku życia, stanowiąc nawet od 70 do 80% wszystkich pielgrzymów. Jednakże już w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych nastąpiło znaczne obniżenie średniej wieku pątników. Obecnie młodzież szkół średnich oraz studenci stanowi około 50% ogółu pielgrzymów. Ludzie młodzi dominują

⁸⁷ Por. J. MARIĄSKI, *Religijność w procesie przemian...*, dz. cyt., s. 23–24.

⁸⁸ W Polsce można wyodrębnić około 2000 sanktuariów, ale do sanktuariów pielgrzymkowych zalicza się tylko 500 z nich (dane za rok 1991), M. ZIÓLKOWSKI, *Sanktuaria i pielgrzymki w Polsce*, [w:] *Rocznik statystyczny. Kościół katolicki w Polsce 1919–1990*, red. L. ADAMCZUK, W. ZDANIEWICZ, Warszawa 1991, s. 224.

⁸⁹ M. ZIÓLKOWSKI, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 225.

⁹⁰ Por. A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe...*, dz. cyt., s. 51.

⁹¹ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 324.

⁹² M. OSTROWSKI, *Duchowe i religijne ruchy: ruch pielgrzymkowy*, [w:] *Kościół i religijność Polaków 1945–1999*, red. W. ZDANIEWICZ, T. ZEMBRZUSKI, dz. cyt., s. 128.

⁹³ Tamże.

w pielgrzymkach dalszych, podążających do ośrodków krajowych, ponadregionalnych i w części regionalnych, natomiast ludzie starsi w większości pielgrzymują do sanktuariów lokalnych i parafialnych⁹⁴.

Jeżeli chodzi o skład społeczny uczestników pielgrzymek, to także i w tym aspekcie nastąpiła znacząca zmiana. Dawniej dominowała ludność wiejska, dzisiaj - jedynie w pielgrzymkach do sanktuariów ponadregionalnych, regionalnych oraz lokalnych, stanowiąc około 40–60% uczestników. Znacznie wzrósł udział w pielgrzymkach ludności miejskiej, w tym pątników z wykształceniem średnim i wyższym. Przykładowo, w ostatnich dwóch dziesięcioleciach XX wieku 20% pielgrzymów posiadało wykształcenie podstawowe, 17% wykształcenie zawodowe, 20% wykształcenie średnie i 18% wykształcenie wyższe. Biorąc pod uwagę ogół pielgrzymów i ich miejsce zamieszkania stwierdzić należy, że w pielgrzymkach uczestniczy 22% mieszkańców wsi, 24% zamieszkuje małe miasteczka (miasteczka do 20 tysięcy mieszkańców), 16% – średnie miasta (od 20 do 100 tysięcy mieszkańców), a 16% miasta duże (ponad 100 tysięcy mieszkańców)⁹⁵

c. Przyszłość polskiego pątnictwa

Podjmując próbę nakreślenia obrazu polskiego pątnictwa w najbliższych latach, trzeba wziąć pod uwagę zachodzące w Polsce procesy społeczno-polityczne. Trzeba podkreślić, że u ich podstaw *leżą niewątpliwie znane u nas procesy obojętnienia w zakresie praktyk religijnych, zwłaszcza nadobowiązkowych, jakie obserwowano przez lata w wielu krajach Europy Zachodniej (zwłaszcza tych najbogatszych). Pojawiają się wątpliwości, czy wraz z daną nam niepodległością i docelowym dobrobytem podobne procesy nie będą zachodzić również w Polsce*⁹⁶. Jednak znaczące natężenie ruchu pielgrzymkowego oraz istotne znaczenie misji sanktuariów pozwala przyjąć założenie, że ruch pątniczy w Polsce ma charakter trwały⁹⁷

⁹⁴ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 324.

⁹⁵ Tamże, s. 324–325.

⁹⁶ A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe w Polsce*, dz. cyt., s. 82.

⁹⁷ Por. A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 309.

Religijność Polaków, oprócz wymiaru duchowego, ma również charakter *patriotyczno-narodowy, stanowiąc niejako symbol identyfikacji Kościoła z narodem*⁹⁸. Jednakże ostatnie lata ukazują powolną zmianę oblicza pątnictwa polskiego. Folklor i tradycję zastępuje poszukiwanie głębszych przeżyć w spotkaniu z Bogiem⁹⁹. Można się tutaj odwołać do przykładu Europy Zachodniej, gdzie *w miarę postępów dechrystianizacji i wraz ze spadkiem wskaźnika praktykujących pogłębia się typ motywacji religijnej u tych, którzy jeszcze praktykują*¹⁰⁰. Zależność ta wyraża się to w *teologicznym pogłębieniu treści (...) kultów, w odchodzeniu od wotywnego wzoru nawiedzenia sanktuariów oraz bardziej dojrzałej, umotywowanej prawdami wiary i ukierunkowanej chrystologicznie motywacji i refleksji religijnej*¹⁰¹. Dzięki powolnej przemianie nurtu tradycyjno-ludowego w nurt religijno-psychologiczny, pielgrzymki, w ostatnich latach, stały się bardziej *atrakcyjne dla innych zaawansowanych intelektualnie grup społecznych, stwarzając im możliwość spontanicznego a zarazem głębokiego zaangażowania religijnego*¹⁰².

Podsumowując można śmiało stwierdzić, że *sekularyzm naszych czasów nie osłabił zainteresowania sanktuariami oraz uczestnictwem w pielgrzymkach, a wręcz przeciwnie – jest ono wśród wiernych ciągle żywe*¹⁰³. Obecny stan polskiego pielgrzymowania, które przecież jest praktyką religijną nadobowiązkową¹⁰⁴, świadczy o tym, że religijność Polaków cechuje istotne ożywienie; stwierdzenie to znajduje zastosowanie zarówno poszczególnych pątników, jak i całej społeczności wierzących¹⁰⁵

⁹⁸ J. MARIĄSKI, *Religijność w procesie przemian*, dz. cyt., s. 283.

⁹⁹ Por. A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe w Polsce*, dz. cyt., s. 82.

¹⁰⁰ Tamże, s. 82–83.

¹⁰¹ A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki-pątnictwo w Polsce po 1945 roku*, dz. cyt., s. 309.

¹⁰² Tamże.

¹⁰³ DPLL 261.

¹⁰⁴ Pielgrzymowanie jest zaliczane przez socjologów religii do nadobowiązkowych praktyk religijnych, czyli do takich praktyk kultowych, które wierni podejmują dobrowolnie, bez nakazu doktryny i władzy Kościoła, chociaż niekiedy postępują tak z pobudek pozareligijnych. Zob. J. BANIAK, *Pielgrzymka*, [w:] *Encyklopedia PWN, Religia*, dz. cyt.

¹⁰⁵ Por. R. JUSIAK, *Pielgrzymka jako element życia religijnego w Polsce*, „Chrześcijanin w świecie” 12(1980) 7–8, s. 66.

Niezależnie od tego jak będzie wyglądała i kształtowała się przyszłość pątnictwa polskiego, trzeba pamiętać, że *pielgrzymka nie jest szansą dla Kościoła, ale szansą którą Kościół daje ludziom swego czasu*¹⁰⁶.

4. Wymiar duszpasterski sanktuariów i pielgrzymek

Przez wiele stuleci sanktuaria nie tylko w Polsce, ale i na całym świecie odgrywały szczególną rolę jako *ośrodki duchowości i prawdziwe bazy pielgrzymki wiary*¹⁰⁷. Także i dzisiaj przed tymi ośrodkami kultu stoi poważne zadanie *nie jako miejsc drugorzędnych i pomocniczych, lecz – przeciwnie – jako miejsc o Zasadniczym znaczeniu, do których przybywamy, by otrzymać «laskę» raczej niż konkretne «laski»*¹⁰⁸.

Jan Paweł II, podkreślając kluczową rolę miejsc świętych, ukazał stojące przed nimi zadania: *dziś ażeby odpowiedzieć na nowe wyzwania sekularyzacji, trzeba uczynić sanktuaria miejscami głoszenia Ewangelii, prawdziwymi twierdzami wiary w najogólniejszym znaczeniu tego słowa, jakie nadał mu Jezus, gdy mówił: «Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię», (...) wielkie sanktuaria – które stały się dziś, także dzięki rosnącej ruchliwości społecznej, miejscami największych zgromadzeń wiernych – powołane są do wypełniania podobnej misji, zwłaszcza w obliczu nowej ewangelizacji, którą potrzebę w Europie i w świecie tak silnie odczuwamy*¹⁰⁹. Papież wyraził przekonanie, że *potrzebna jest mądra i żarliwa praca osób powołanych do służby w sanktuariach oraz tych wszystkich, którzy towarzyszą duchowo pielgrzymom, (...) sanktuaria powinny stawać się miejscami o wielkim znaczeniu, w których coraz pełniej doświadczamy absolutu Boga*¹¹⁰.

¹⁰⁶ Wspomniane słowa wypowiedział Jan Paweł II w Rzymie przyjmując kierowników pielgrzymek europejskich. Zob. E. ROBEK, *Duszpasterstwo pielgrzymkowe teoria i praktyka*, „Ateneum Kapłańskie” 3(2005), t. 144, s. 468.

¹⁰⁷ POR. JAN PAWEŁ II, *List z okazji siedemsetlecia Sanktuarium Świętego Domu w Loreto*, dz. cyt., 7.

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ Tamże.

¹¹⁰ Tamże, 7–8.

4.1. Wpływ sanktuariów i pielgrzymek na religijność Polaków

Pielgrzymki oraz sanktuaria są *wielkim darem Boga dla Kościoła i całej ludzkości*¹¹¹. Trzeba zauważyć, że *cechą charakterystyczną katolicyzmu w Polsce było i jest to, że wyrażał się on przede wszystkim poprzez kult w znaczeniu rytuału, paraliturgii, sakramentaliów, zwyczajów i umotywowanych tradycją form uczestnictwa w wierze*¹¹². Należy pamiętać, że *cecha ta w różnych okresach historycznych wyrażała się w różnym natężeniu, zawsze jednak pozostawała dominująca, tworząc podstawową strukturę i model zachowań religijnych*¹¹³. Popularność i trwałość instytucji pielgrzymek do sanktuariów polskich oraz liczba Polaków w nich uczestnicząca jest dowodem na to, że *rytuał religijno-pielgrzymkowy stanowi niejako apogeum tej religijności, skondensowanie wszystkich jej elementów*¹¹⁴.

Współczesne kształtowanie religijności Polaków przez pielgrzymki i sanktuaria odbywa się na dwóch płaszczyznach oddziaływania. Pierwsza z nich jest, oparta na historii, patriotyzmie i kulturze narodu polskiego, i ma charakter pośredni. Każde bowiem sanktuarium *można uważać za nośnik konkretnego orędzia, jeśli wyraża dzisiaj, decydujące o jego początkach wydarzenie z przeszłości, nadal przemawiając do serc pielgrzymów*¹¹⁵. Drugą płaszczyzną oddziaływania jest, dokonujące się przez działania duszpasterskie, bezpośrednie kształtowanie religijności Polaków. Trzeba zaznaczyć, że ta druga płaszczyzna niejednokrotnie czerpie z pierwszej płaszczyzny i na niej się opiera.

¹¹¹ JAN PAWEŁ II, *Sens pielgrzymowania do sanktuariów*. Do plenarnego zgromadzenia Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, (25.06.1999), 1, www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/pielgrzymowanie_25061999.html (witryna z dn.: 23.09.2013).

¹¹² A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 309.

¹¹³ Tamże, s. 309–310.

¹¹⁴ Tamże, s. 313.

¹¹⁵ SPOP 1.

4.1.1. Wpływ pośredni

Przykład pośredniego oddziaływania historycznego na religijność Polaków stanowi sanktuarium maryjne w Częstochowie na Jasnej Górze. Sanktuarium to, będąc *symbolem podwójnym – religijnym i patriotycznym*, odegrało i *odgrywa specjalną rolę w dziejach narodu polskiego*¹¹⁶. Obrona Jasnej Góry podczas *potopu szwedzkiego stała się symbolem niezłomnej obrony niepodległości i źródłem umacniania więzi narodowych*, zarówno w latach zaborów, jak i w czasie *panowania systemu komunistycznego*, a *pielgrzymki były znakiem wiary i wolności*¹¹⁷. Właśnie na Jasnej Górze w przypadku Polski miało miejsce *nieznane w innych krajach i ośrodkach pielgrzymkowych sprzężenie świadomości religijnej ze świadomością narodową*¹¹⁸, scalając *miłość Boga z miłością Ojczyzny*¹¹⁹. Trzy wielkie wartości, *jakimi są dla narodu: polskość (odrębność i niepodległość), Kościół (religia i moralność) oraz maryjność (kult i wzór dobrego życia) zespały się w jedną rzeczywistość bytu narodowego*¹²⁰. Kult cudownego obrazu Matki Bożej sprawił, że w latach zniewolenia narodu *Jasna Góra stawiała się dla wszystkich Polaków symbolem tożsamości i jedności narodowej. Sam cudowny obraz jawi się często jako drugie godło Polski*¹²¹. Przez nadprzyrodzone oddziaływania tego szczególnego miejsca, katolicyzm wrósł w kulturę polską, stając się jej nierozłączną częścią. Sanktuarium jasnogórskie *głęboko przeniknęło duszę polską, życie religijne i moralne Polaków*¹²². Zauważa się nieustające oddziaływanie sanktuarium na dzisiejszy kształt i charakter religijności Polaków. Ostatnie dziesięciolecia historii Polski odegrały znaczącą rolę w podtrzymy-

¹¹⁶ K. ALEKSANDER, *Jasna Góra światowe centrum pielgrzymkowe*, „Peregrinus Cracoviensis” 3(1996), s. 7.

¹¹⁷ Tamże.

¹¹⁸ Tamże.

¹¹⁹ J. NALASKOWSKI, *Jasna Góra w świetle refleksji teologicznej o sanktuariach maryjnych*, „Peregrinus Cracoviensis” 3(1996), s. 34.

¹²⁰ Tamże, s. 30.

¹²¹ A. JACKOWSKI, *Jasna Góra światowe centrum pielgrzymkowe*, „Peregrinus Cracoviensis” 3(1996), s. 10.

¹²² J. NALASKOWSKI, *Jasna Góra w świetle...*, dz. cyt., s. 34.

waniu identyfikacji narodu polskiego z Kościołem. Pielgrzymki do sanktuarium jasnogórskie nie tylko *stanowiły istotny czynnik zacieśniania (...) więzi lokalnych czy regionalnych, ale może przede wszystkim stwarzały jeden z najważniejszych elementów integracji narodowej Polaków*¹²³ Szczególna rola integracyjna przypada pielgrzymkom pieszym, dzięki którym pomiędzy Polakami nawiązywała się *niewidzialna nić pojednania i [wytwarzało] się poczucie swoistej wspólnoty – zarówno religijnej, jak i społecznej i narodowej*¹²⁴. Należy dodać, że sanktuarium na Jasnej Górze stało się najwyraźniejszym symbolem i metaforą wielu polskich sanktuariów.

Sanktuaria i pielgrzymki pośrednio wpływają na pobożność Polaków również przez oddziaływanie kulturotwórcze. Niejednokrotnie sanktuaria nazywa się wręcz centrami kultury. Działalność kulturalna sanktuariów to nie tylko *promocja człowieka*, ale także działanie ewangelizacyjne, chwalenie Boga oraz świadczenie miłosierdzia¹²⁵.

Kolejny element ruchu pielgrzymkowego, wpływający na stan religijności Polaków, jest związany z postawą uczestników pielgrzymek. Bowiem to oni, ukształtowani podczas „rekolekcji w drodze”, *napelnieni nowym duchem [wnoszą] ożywienie do swych macierzystych wspólnot kościelnych i środowisk*¹²⁶. Można powiedzieć, że wartości duchowe obecne na pielgrzymce i w sanktuariach, potrafią – przez pątników – docierać do ludzi niemających nic wspólnego z ruchem pielgrzymkowym, a nieraz i z religią.

4.1.2. Wpływ bezpośredni

Bezpośrednie kształtowanie religijności i duchowości Polaków odbywa się przede wszystkim w przestrzeni i czasie pielgrzymowania oraz po przybyciu do świętego miejsca. Wewnętrzne doświadczenie spotkania z Bogiem wpływa na postawę konkretnego człowieka, a przez to na całe

¹²³ Por. A. JACKOWSKI, *Rozwój Pielgrzymek w Polsce...*, dz. cyt., s. 43.

¹²⁴ Por. tamże.

¹²⁵ Por. J. PRZYBYŁOWSKI, E. ROBEK, *Poszukiwanie Boga na pielgrzymce. Jak pokutować i modlić się w czasie pielgrzymiej drogi*, [w:] *Biblioteka Modlitwy II, modlitwa w doświadczeniu Kościoła*, Ząbki 2004, s. 137.

¹²⁶ M. OSTROWSKI, *Duchowe i religijne...*, dz. cyt., s. 128.

wspólnoty międzyludzkie. Doświadczenie Boga, doznanie Jego obecności oraz udzielonych łask, umacnia człowieka. Pielgrzymi *stają się (...) w swych postawach względem świata bardziej radykalni, (...) potrafią bronić swoich przekonań i nie reagować na ewentualne kpiny i drwiny otoczenia, dla którego ich autentyczne, szczerze i godne z wewnętrznymi nakazami zachowanie jest śmieszne, naiwne, nienaturalne i nieżyłowe*¹²⁷.

Pielgrzymki i sanktuaria wpływają na kształt religijności Polaków także przez to, że ukazują *możliwość uzyskania zupełnej innej jakości doznań religijnych, [które to] nie są zależne od organizacji kościelnej—sanktuarium powstaje spontanicznie tam, gdzie z różnych przyczyn nastąpiło objawienie świętości i mocy, [...] i jest punktem centralnym przestrzeni sakralnej, w którym siła objawianej świętości posiada maksymalne natężenie*¹²⁸. Ponadto sanktuaria *„reprezentują religijność «odświętną», «niecodzienną», dynamiczną, wychodzącą naprzeciw potrzebom religijnych mas*¹²⁹. Rzeczą znaną jest to, że w tej doniosłej *świętej przestrzeni* dokonuje się podstawowe nauczanie Kościoła. Zawierają się w nim takie elementy, jak: głoszenie homilii i kazań, katecheza¹³⁰, konferencje oraz modlitwa obejmująca również elementy pobożności ludowej. Ponadto pielgrzymi dostępują w sanktuarium wielu łask przez przyjmowane sakramenty święte. Niejednokrotnie doświadczenie pielgrzymki jest przełomem w ich życiu i czasem powrotu do Boga po wielu latach przerwy¹³¹. Rola pielgrzymek i sanktuariów przejawia się także w tym, że nie tylko budują one życie duchowe pątników, ale także je rozwijają i pogłębiają¹³². Kilkudniowe „rekolekcje w drodze” nie mogą pozostać bez wpływu na uczestniczący w nich Lud Boży¹³³.

Znaczenie sanktuariów i pielgrzymek w kształtowaniu pobożności współczesnego człowieka wyraża się także tym, że są one *niczym kamienie*

¹²⁷ J. PRZYBYŁOWSKI, E. ROBEK, *Poszukiwanie Boga na pielgrzymce...*, dz. cyt., s. 140.

¹²⁸ A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 313–314.

¹²⁹ Tamże, s. 314.

¹³⁰ POR. JAN PAWEŁ II, *Catechesi tradendae*. Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach (16.10.1979), 47.

¹³¹ POR. J. PRZYBYŁOWSKI, E. ROBEK, *Poszukiwanie Boga na pielgrzymce...*, dz. cyt., s. 152.

¹³² POR. R. JUSIAK, *Pielgrzymka jako element...*, dz. cyt., s. 66.

¹³³ POR. J. PRZYBYŁOWSKI, E. ROBEK, *Poszukiwanie Boga na pielgrzymce...*, dz. cyt., s. 153.

*milowe wskazujące drogę dzieciom Bożym wędrującym po ziemi*¹³⁴. Pielgrzymujący człowiek, angażując (...) całego siebie—swoje ciało, serce i umysł, zyskuje świadomość, że jest «poszukiwaczem Boga i pielgrzymem Wiekuistego». Odrywa się od samego siebie, aby dojść do Boga. Zostaje uwolniony z pęt fałszywych pewników, przywrócony do swej naturalnej kondycji syna marnotrawnego, który przychodzi z pomocą prosić o przebaczenie zachęcony dobrocią oczekującego Ojca. Tych prawd dużo lepiej można się nauczyć poprzez doświadczenie wędrowki niż z książek¹³⁵

Sanktuaria tworzą przestrzeń dla największych zgromadzeń chrześcijan, a także cieszą się szczególnym autorytetem i wpływem w kształtowaniu duchowości oraz wzorów pobożności¹³⁶. Trzeba dodać, że ów wpływ jest tym znaczniejszy, im szerszy zasięg oddziaływania ośrodka¹³⁷.

Sanktuaria oraz nierozłącznie z nimi związane pielgrzymki należą do duchowego i kulturalnego dziedzictwa danego narodu i posiadają wielką siłę przyciągania i promieniowania¹³⁸. Jak już wspomniano wcześniej sanktuaria maryjne w Polsce stanowią 86% wszystkich ośrodków pątniczych. Jan Paweł II powiedział, że znakiem tego powszechnego przywiązania chrześcijańskiego ludu do Matki Pana są pielgrzymki do maryjnych sanktuariów, które przez cały rok przyciągają liczne rzesze wiernych¹³⁹. Można powiedzieć, że sanktuaria w Polsce w znacznej mierze przyczyniają się do kształtowania religijności narodu polskiego¹⁴⁰. W tym kontekście można nawet mówić o maryjnej religijności Polaków. Pobożność maryjna przekłada

¹³⁴ JAN PAWEŁ II, *Drogami ludowej pobożności...*, dz. cyt., s. 21.

¹³⁵ JAN PAWEŁ II, *Chrystus kresem wszelkiej...*, dz. cyt., s. 36.

¹³⁶ M. OSTROWSKI, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą, posługa duszpasterska wśród pielgrzymów*, Kraków 2005, s. 176.

¹³⁷ Tamże.

¹³⁸ JAN PAWEŁ II, *Znaczenie sanktuariów Maryjnych*. Przemówienie na Anioł Pański (Watykan 21.06.1987), [w:] M. OSTROWSKI, *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów*. Wybór wypowiedzi i dokumentów kościelnych, Kraków 2003, s. 32.

¹³⁹ JAN PAWEŁ II, *Maryjne doświadczeni Kościoła...*, dz. cyt., 2.

¹⁴⁰ Wielka liczba sanktuariów maryjnych ma wpływ na charakter duchowości pielgrzymek, gdyż „o charakterze religijnym pielgrzymki decydują przede wszystkim miejsca święte, do których udają się pielgrzymi” Zob. J. PRZYBYŁOWSKI, E. ROBEK, *Poszukiwanie Boga na pielgrzymce...*, dz. cyt., s. 136.

się bowiem na szczególne formy nabożeństw, zarówno liturgicznych, jak związanych z pobożnością ludową. Ponadto ma ona wielki wpływ na *działalność charytatywną i na praktykę miłosierdzia. Zachęteni obecnością Maryi wierzący odczuwają często potrzebę poświęcenia się ubogim, wydziedziczonym, chorym, aby dla tych «najmniejszych» mieszkańców ziemi być znakiem macierzyńskiej opieki Maryi–żywej ikony miłosierdzia Ojca*¹⁴¹.

Szczególną rolę w maryjnej religijności Polaków odgrywa *Jasnogórskie sanktuarium (...), gdzie to przodowanie Ludowi Bożemu ze strony Matki Chrystusa jest szczególnie wyczuwalne*¹⁴². Od ponad 600 lat Polacy przybywali na Jasną Górę, aby powierzać Maryi Pannie swoje *sprawy osobiste i rodzinne, jak również wielkie sprawy narodowe*¹⁴³. Można stwierdzić, że przez kult Maryi naród polski przez szereg wieków *potwierdzał swoją wiarę, tradycję i patriotyzm*¹⁴⁴.

4.2. Wnioski i postulaty duszpasterskie

Przyszłość państwa polskiego zależy od wielu różnych elementów, wśród których kluczowe znaczenia mają działania pastoralne odpowiedzialnych za duszpasterstwo pielgrzymów.

Ważną rzeczą jest *umiejscowienie całego duszpasterstwa w relacji do całej działalności Kościoła, odpowiedniego zaprojektowania jego struktur oraz specyfikacji jego metody*¹⁴⁵. Trzeba zaznaczyć, że sam *program duszpasterski «już istnieje*¹⁴⁶: *ten sam co zawsze, zawarty w Ewangelii i żywej tradycji [...], jest jednak konieczne, aby znalazł on wyraz we wskazaniach duszpasterskich dostosowanych do sytuacji każdej wspólnoty»*¹⁴⁷.

¹⁴¹ JAN PAWEŁ II, *Maryjne doświadczeni Kościoła...*, dz. cyt., 4.

¹⁴² JAN PAWEŁ II, *Przemówienie pożegnalne na Jasnej Górze*, (Częstochowa 13.06.1987), [w:] P. SŁABEK (red.) *Nauczanie Kościoła Katolickiego*, v. 1.1, Kraków 2003, CD-ROM.

¹⁴³ JAN PAWEŁ II, *Rozważania podczas spotkania...*, dz. cyt., 1.

¹⁴⁴ A. DATKO, *Sanktuaria i pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 313.

¹⁴⁵ M. OSTROWSKI, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą...*, dz. cyt., s. 165.

¹⁴⁶ JAN PAWEŁ II, *List apostolski Novo millenio ineunte*, Wrocław 2001, 29, s. 39–40.

¹⁴⁷ M. OSTROWSKI, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą...*, dz. cyt., s. 165–166.

Do podstawowych zadań stojących przed duszpasterstwem ruchu pielgrzymkowego¹⁴⁸ należą: *udzielanie adekwatnego wsparcia indywidualnym i zbiorowym pielgrzymkom organizowanym przez diecezje, parafie, sanktuaria, stowarzyszenia (...), zapewnienie duchowej opieki wobec osób, które pragną wyruszyć w drogę ku świętym miejscom (...), nadawanie pielgrzymkom prawdziwie religijnego i ewangelizacyjnego charakteru, dbałość o jego nieustanne pogłębianie, oczyszczanie z elementów dwuznacznych, nie współbrzmiających z istotnymi celami pielgrzymki (...), przygotowanie odpowiednich duszpasterskich pomocy i projektów, (...) obserwacja pielgrzymkowego ruchu i studia nad nim*¹⁴⁹ Należy do nich także *wsparcie organizacyjnej strony pątnictwa (...), inicjowanie współpracy między różnymi podmiotami odpowiedzialnymi za pielgrzymowanie oraz jej koordynację, [a także] permanentną formację osób odpowiedzialnych za pątniczy ruch*¹⁵⁰. Choć główną odpowiedzialność za animowanie duszpasterstwa osób w drodze ponosi Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, to, jak przypomina Jan Paweł II w adhortacji *Pastores gregis*¹⁵¹, opieka nad pielgrzymującym ludem w sposób specjalny powierzona jest pieczy biskupów¹⁵². Podczas posiedzenia Konferencji Episkopatu Polski w 1996 r. została utworzona, w miejsce dotychczas istniejącej Komisji ds. Duszpasterstwa Turystycznego, Rada ds. Duszpasterstwa Migracji, Turystyki i Pielgrzymek. Trzeba zaznaczyć, że w Polsce troska nad duszpasterstwem pielgrzymów dodatkowo powierzona jest zespołowi Episkopatu ds. sanktuariów¹⁵³.

Aby duszpasterstwo pielgrzymkowe w Polsce mogło jak najlepiej spełniać swoje zadania, istnieje potrzeba tworzenia odpowiednich struktur w obrębie każdej diecezji. Cieszy fakt, że większość polskich diecezji posiada kapłanów odpowiedzialnych za pielgrzymki i sanktuaria. Ponadto tworzone są specjalne zespoły, które stawiają sobie za cel dobre przygotowanie i prowadzenie

¹⁴⁸ Dotyczy zarówno strukturalnych szczebli duszpasterskich, jak i osób, które w praktyce troszczą się o ruch pątniczy.

¹⁴⁹ M. OSTROWSKI, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą...*, dz. cyt., s. 170.

¹⁵⁰ Tamże.

¹⁵¹ PG 25.

¹⁵² Por. tamże, s. 171.

¹⁵³ Zob. tamże, s. 172–173.

pielgrzymek. Niejednokrotnie powstają też diecezjalne biura¹⁵⁴ pielgrzymkowe¹⁵⁵. W tym kontekście postulatem duszpasterskim jest *istnienie większego zespołu, gromadzącego obok diecezjalnego duszpasterza mianowanego przez biskupa, przedstawicieli zakonów (często opiekującymi się sanktuariami), świeckich specjalistów w tej dziedzinie, przedstawicieli biur zajmujących się organizacją pielgrzymek oraz lokalnych władz (zwłaszcza z miast posiadających znacznie większe sanktuaria)*¹⁵⁶. Należy postulować, by kompetentne zespoły duszpasterskie powstawały w obrębie danego sanktuarium.

Gwarantem dobrze realizowanego duszpasterstwa danej pielgrzymki jest nie tylko odpowiednia jej organizacja i przeprowadzenie, ale także obecność duszpasterza wraz z towarzyszącym mu zespołem na pątniczym szlaku stanowiąca odzwierciedlenie biblijnego obrazu Dobrego Pasterza dbającego o swoją owczarnię¹⁵⁷. Duszpasterzami pielgrzymów powinny być osoby *posiadające umiłowanie do wędrówki i gotowe przyjąć niewygodę drogi*¹⁵⁸. Trzeba również *promować wkład osób świeckich przygotowanych do katechezy ewangelizacji związanej z życiem sanktuariów, w taki sposób, aby również w sanktuariach wyrażało się bogactwo charyzmatów i posług*¹⁵⁹

Jan Paweł II, mówiąc o zadaniach stojących przed duszpasterzami sanktuariów i pielgrzymek, zwrócił szczególną uwagę na konieczność starannego opracowania etapów każdej pielgrzymki oraz prowadzenie Ludu Bożego do głównego celu wszelkich podejmowanych działań – do Jezusa Chrystusa Zbawiciela¹⁶⁰. Duszpasterstwo pielgrzymów nie może ograniczyć się tylko do działań w czasie drogi i po przybyciu do sanktuarium. Duszpasterze powinni postarać się o to, aby działania duszpasterskie rozpoczęły

¹⁵⁴ Diecezjalne biura pielgrzymkowe, zwykle posiadając statut oddzielnego stowarzyszenia bądź podmiotu gospodarczego, współpracując z diecezjalnymi duszpasterzami pielgrzymek.

¹⁵⁵ Por. M. OSTROWSKI, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą...*, dz. cyt., s. 172.

¹⁵⁶ Tamże, s. 172.

¹⁵⁷ Por. M. OSTROWSKI, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą...*, dz. cyt., s. 177; M. OSTROWSKI, *Duszpasterstwo wobec problemu wolnego czasu człowieka, aspekt moralno-pastoralny ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień turystyki*, Kraków 1996, s. 357.

¹⁵⁸ M. OSTROWSKI, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą...*, dz. cyt., s. 177.

¹⁵⁹ SPOP 10.

¹⁶⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Chrystus kresem wszelkiej wędrówki...*, dz. cyt., s. 35.

się jeszcze przed wyruszeniem w drogę i były kontynuowane po powrocie pątników do domu¹⁶¹. Przed organizatorami pielgrzymek stoi zadanie obejmujące *nastawienie uczestników pielgrzymki na przeżywanie misterium, religijnej tajemnicy, opartej o wiarę i odczytanie najbardziej wewnętrznego przesłania, jakie ma nieść i wyrażać ich obecność na pielgrzymim szlaku*¹⁶². Aby pielgrzymka spełniała swoją rolę, niezbędne jest przygotowanie duchowe pielgrzymów¹⁶³. Kolejnym, istotny element w duszpasterstwie pielgrzymów stanowią *spotkania popielgrzymkowe i tworzenie wspólnot pielgrzymkowych oraz stały kontakt z pielgrzymami (także listowny)*¹⁶⁴. Trzeba zadbać o stworzenie w parafiach *Kół Przyjaciół Pielgrzymek, tak zwanych zespołów popielgrzymkowych*” a także wzmocnienie duszpasterstwa pielgrzymkowego¹⁶⁵. Ze względu na szczególny charakter tych działań, największy nacisk powinno położyć się na *«dziś», «tu i teraz», ufając [...] iż dobre ziarno rzucone dziś, przyniesie owoc w swoim czasie*¹⁶⁶.

Jest rzeczą konieczną, aby obok starych i sprawdzonych działań w duszpasterstwie pielgrzymów szukać wciąż nowych metod. Mając na uwadze szczególne znaczenie miejsc pielgrzymowania, podejmowane duszpasterstwo winno dawać z siebie *to, co najlepsze [...], winno dynamicznie dostosować się do zróżnicowanych odbiorców i nieprzewidzianych z góry okoliczności charakterystycznych dla pielgrzymowania [przy czym], metody i środki oddziaływań muszą zmieniać się, uwzględniać ad hoc poziom duchowy pątników, ich przekrój społeczny, mentalność, oczekiwania itp.*¹⁶⁷. Duszpasterze, którzy bezpośrednio uczestniczą w pielgrzymce, powinni zwrócić uwagę na to, aby religijność ludowa tak często głęboko zakorzeniona w świadomości pątników, była *zdecydowanie i całkowicie*

¹⁶¹ Por. M. OSTROWSKI, *Duszpasterstwo wobec problemu...*, dz. cyt., s. 362.

¹⁶² A. RADECKI, *Dlaczego trzeba chodzić na pielgrzymki?*, www.pielgrzymka.emit.pl/XIX_ppw/index1.htm (witryna z dn.: 23.09.2013).

¹⁶³ Por. J. BANIAK, *Pielgrzymka*, [w:] *Encyklopedia PWN, Religia*, dz. cyt.

¹⁶⁴ E. ROBEK, *Duszpasterstwo pielgrzymkowe teoria...*, dz. cyt., s. 479.

¹⁶⁵ Por. tamże.

¹⁶⁶ M. OSTROWSKI, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą...*, dz. cyt., s. 175.

¹⁶⁷ Tamże, s. 176.

*skierowana ku Bogu*¹⁶⁸. Muszą oni przede wszystkim zadbać o prawdziwie religijny charakter odbywanej wędrówki i oczyszczenie jej z *elementów wypaczających zdrową chrześcijańską religijność*¹⁶⁹. W szczególności powinni *zwrócić baczną uwagę na to, aby różne wyrazy pobożności maryjnej integrowały się w życiu liturgicznym, które stanowi centrum tożsamości sanktuarium*¹⁷⁰, a także pamiętać, aby w swojej pracy duszpasterskiej wykorzystać *charyzmat danego sanktuarium*¹⁷¹.

Ważnym zadaniem, stojącym przed duszpasterzami, jest zadbanie o rozbudowanie infrastruktury turystycznej (w tym bazy noclegowej) w konkretnym ośrodku kultu. Średni czas pobytu polskiego pątnika w sanktuarium waha się w przedziale od 4 do 5 godzin. Większość, bo od 80 do 95 proc., pielgrzymów przybywa do sanktuarium tylko na jeden dzień. Dla porównania, w niektórych zagranicznych ośrodkach kultu, pielgrzymi przebywają średnio od 2 do 3 dni¹⁷². Dlatego też *wszystkim rektorom i kustoszom sanktuarium fenomen ruchu pielgrzymkowego oraz związane z nim różnorodne problemy stawia zasadnicze zadanie, jakim jest stworzenie optymalnych warunków dla pielgrzymów po to, aby ułatwić im spotkanie z Bogiem*¹⁷³. Dłuższy czas pobytu pielgrzymów w danym miejscu kultu stwarza większą możliwość dotarcia do pątników oraz owocniejszej ewangelizacji. Troska o rozwój infrastruktury w ośrodkach kultu powinna się także przekładać na jej rozbudowę wzdłuż pątniczego szlaku¹⁷⁴.

Ważnym elementem duszpasterskim jest także podejmowanie wszelkich rodzajów inicjatyw kulturalnych i artystycznych o charakterze religijnym¹⁷⁵.

Warto też wskazać najważniejsze problemy, które napotyka duszpasterstwo pielgrzymkowe. Brakuje często okresu przygotowania do pielgrzymki.

¹⁶⁸ JAN PAWEŁ II, *Drogami ludowej pobożności...*, dz. cyt., s. 21.

¹⁶⁹ M. OSTROWSKI, *Duszpasterstwo wobec problemu...*, dz. cyt., s. 357.

¹⁷⁰ SPOP 18.

¹⁷¹ Por. SPOP 10.

¹⁷² A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe...*, dz. cyt., s. 63–64.

¹⁷³ R. UKLEJA, *Ruch pielgrzymkowy szansą duszpasterską w dziele ewangelizacji w III tysiącleciu*, „Seminare” Poszukiwania Naukowo-Pastoralne, t. XVIII, Kraków 2002, s. 117.

¹⁷⁴ A. JACKOWSKI, *Współczesne migracje pielgrzymkowe...*, dz. cyt., s. 83–84.

¹⁷⁵ Por. SPOP 10.

Pątnicy wyruszają na pielgrzymkowy szlak niejaka „z marszu”, bez wcześniejszego przygotowania duchowego oraz świadomości podejmowanego trudu¹⁷⁶. Niejednokrotnie brak też odpowiedniej motywacji pielgrzymów, przez co pielgrzymki *tracą charakter religijny i deprecjonują pogłębione elementy duchowe*¹⁷⁷. Sytuacja taka powoduje, że „rekolekcje w drodze” stają się wycieczką towarzysko-turystyczną. W zakresie niewystracającym obecne są elementy pokutne w czasie pokonywanej drogi, które to przecież należą do istoty pielgrzymki. Bez nich niemożliwe wręcz jest *zrealizowanie celu pielgrzymki, jakim jest spotkanie z Bogiem, oczyszczenie własnego serca i uzdrowienie relacji międzyludzkich*¹⁷⁸. Tam, gdzie nie ma pokuty, tam nie ma nawrócenia, uznania swojej słabości, głębszego spotkania z Bogiem oraz przyjęcia Jezusa jako swojego Pana i Zbawiciela. Można zatem śmiało stwierdzić, że tam gdzie brak jest elementów pokutnych, tam też pielgrzymka zatracą swój sens. Kolejny problem dotyczy braku owoców pielgrzymowania, co wynika z faktu, że *na etapie pielgrzymkowym dosyć powszechnie widzi się braki w konsekwentnym wcieleniu w życie postanowień pielgrzymkowych, co w sumie całą pielgrzymkę stawia pod znakiem zapytania*¹⁷⁹.

Summary

THE INFLUENCE OF SANCTUARIES AND PILGRIMAGES ON THE RELIGIOUSNESS OF POLES AFTER II VATICAN COUNCIL

The author of the article is presenting the history of pilgrimages and the genesis of the existence of religious sanctuaries of different kind in Poland after the II Vatican Council. Appealing to the Magisterium of the Roman Catholic Church is pointing at relations occurring between them. It is also showing a role going on a pilgrimages is playing with reference to the

¹⁷⁶ Por. E. ROBEK, *Duszpasterstwo pielgrzymkowe teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 481.

¹⁷⁷ Tamże.

¹⁷⁸ Tamże.

¹⁷⁹ Tamże.

pastoral activity, affecting the forming of the religiousness of Poles in XX and at the beginning of the 21st century. The author is showing the image of the pilgrimaging in the wide context, as well as their, both indirect and direct influence, for the forming of the religiousness of Polish Catholics. And although the pilgrimage movement to Polish sanctuaries, after 1945, was characterized by different increasing, it is however a post-war period being marked by an intensification of the pilgrimaging, constitutes the important component of sociological and religious understanding the Polish phenomenon of Catholicism.